

EL FUTUR DE LA GUERRA

PER QUÈ EXISTEIX LA GUERRA?: UN RECORREGUT DEL PLEISTOCÈ
A L'ANTROPOCÈ

CONFLICTES SENSE LÍMITS: EL DESAFIAMENT CONTEMPORANI
AL DRET INTERNACIONAL

GUERRA ALGORÍTMICA: LA MILITARITZACIÓ DE SILICON VALLEY
I DE LA INDÚSTRIA TECNOLÒGICA

PER QUÈ EXISTEIX LA
GUERRA?: UN RECORREGUT
DEL PLEISTOCÈ A
L'ANTROPOCÈ*

R. BRIAN FERGUSON

Professor de Sociologia i
Antropologia, Rutgers University

* Aquest article desenvolupa un article anterior titulat «Why War? From the Pleistocene to the Present: an Anthropological Perspective» (*Public Anthropologist*, n. 5, abril de 2023).

Durant les últimes cinc dècades he dut a terme una àmplia recerca dedicada al tema de la guerra¹, a través de la qual he explorat principalment dos aspectes: la relació entre la naturalesa humana i la guerra, o quines proves hi ha sobre la predisposició de les persones a matar els estranys; i l'elaboració d'una teoria general de la guerra, és a dir, una anàlisi de per què existeix la guerra, quins són els seus diferents patrons culturals o quin tipus de decisions condueixen a conflictes específics.

Pel que fa a la naturalesa humana, se sol afirmar (o simplement se suposa) que els pobles o les persones han estat programats evolutivament per distingir fatalment entre «ells» i «nosaltres», tot i que certament es reconeixen variacions culturals i situacionals. Però paga la pena preguntar-se: neixen els éssers humans amb algun tipus de tendència a matar els estranys, els «ells» de la competència reproductiva? Òbviament, estem preparats per al conflicte, per a la guerra i, sovint, optem per aquesta, però la pregunta clau és si l'evolució ens empeny en aquesta direcció. I la meua resposta és que no.

El principal avantatge evolutiu de la humanitat és l'absència de tendències socials innates, juntament amb una intel·ligència d'aprenentatge omnívora. Aquesta plasticitat, la dimensió adaptativa de la humanitat, és el fonament de la cultura. La cultura en moviment, dinàmica davant les restriccions de la realitat concreta i en resposta als impulsos exògens és el que determina la història. La confluència de tot el conjunt, socialment i simbòlicament processat, crea les circumstàncies immediates per a la guerra real. Aquest és l'àmbit de l'autonomia, que inclou la personalitat dels líders on es construeix el «nosaltres contra ells» que aporta el context de l'elecció per la guerra o per la pau.

1. L'elaboració teòrica i les proves en què es basa es proporcionen en publicacions anteriors, disponibles per a la seva descàrrega a la meua pàgina web <http://www.brianferguson.com>, exceptuant el llibre *Yanomami Warfare: A Political History*, i *Chimpanzees, War and History: Are Men Born to Kill?* (Oxford: Oxford University Press, 2023).

La perspectiva innatista neodarwiniana es basa en tres pilars: la guerra «tribal», els rastres de guerra en el registre arqueològic i el comportament bèl·lic dels ximpanzés. I en el marc de la meua recerca, he pogut examinar els tres.

El terme «tribal» és una noció difícil de delimitar, però a grans trets dona a entendre que la gent sent afinitat de manera natural pels seus semblants i rebutja els estranys. Però això té molt poc de natural; existeixen evidències arqueològiques del Paleolític que demostren l'existència ja des d'aleshores d'un conjunt de pràctiques i estils a escala continental, és a dir, és possible parlar de l'existència d'un únic gran poble. En l'arqueologia de l'Holocè sí que apareixen diferenciacions geogràfiques, associades a les xarxes socials dels diferents entorns, però a les perifèries es barregen, sense indicis de fronteres. No serà fins a molt més tard, amb el sorgiment dels «estats» primigenis, que emergiran fronteres tribals delimitades a partir dels processos econòmics, polítics i militars, dins de les zones tribals. I aquesta tendència prossegueix fins a arribar a les societats contemporànies, en què el binomi nosaltres/ells és principalment situacional. Caldria preguntar-se doncs: quin «nosaltres» sou «vosaltres»?

Si la guerra fos intrínseca a la naturalesa humana, hauria d'estar present en tot el registre arqueològic –i, de fet, això és el que se pressuposa de manera habitual–. No obstant això, si ens cenyim a les evidències existents, no és així. La guerra deixa la seva marca als ossos, assentaments i eines, i l'evidència és que no hi ha signes de guerra en períodes arqueològics molt primerencs, tot i que certament no és estrany trobar indicis de violència entre individus. L'afirmació acceptada en general que entre un 15% i un 25% de les restes humanes en troballes arqueològiques reflecteixen morts violentes s'extreu de la sobrerrepresentació de les situacions inusualment violentes més o menys puntuals entre els jaciments, o d'extrapolar a èpoques anteriors troballes posteriors. Si obrim al màxim el focus geogràfic i temporal i analitzem un volum extens dels estudis existents, l'evidència és que la guerra sorgeix i esdevé habitual en un moment determinat, després de mil·lennis sense existir. Els rastres de guerra apareixen, en general, en produir-se les condicions d'un sedentarisme cada vegada més gran, més densitat de població i una concentració d'objectes de valor material. Aquestes condicions fan possible alhora altres condicions prèvies com les fronteres socials, la jerarquització i el comerç en mans d'una elit (unes condicions sovint agrupades sota l'etiqueta de «complexitat»), i, possiblement, es relacionen també amb una tendència cap al patriarcat. En el passat, les crisis climàtiques també van ser un ferment per a la guerra, encara que no són fàcilment identificables. Les condicions que permeten la pau i alimenten les trajectòries socials no militaristes, fins i tot en la conformació d'estats, resulten més evidents: xarxes socials transversals, interdependència i cooperació entre grups estructurats, valors que promouen la pau i estigmatitzen la violència i autoritats legítimes que poden frenar atacs impetuosos i supervisar vies i mitjans per a la resolució de conflictes². Aquestes condicions, i per tant la pau, semblen prevaler al llarg del Mediterrani entre el 13000 i el 3200 aC.

Convé assenyalar, per evitar confusions, que la guerra no està associada a l'agricultura o l'estructura estatal. Societats complexes eqüestres de caçadors recol·lectors eren sovint bel·licistes. A la domesticació inicial van seguir molts segles sense guerra, i molta evolució social, fins a la formació d'estats. Tot i això, amb el temps, l'agricultura i els estats van convenir en més guerra. Pot ser que l'Egipte faraònic en expansió al voltant del 3200 aC sigui el primer exemple d'una zona tribal sotmesa a la guerra, amb mil·lennis de pau transformats ràpidament en un brou de cultiu de conflictes bèl·lics.

En augmentar la complexitat i l'escala social, les condicions per a la guerra van proliferar i, per tant, aquesta es va estendre. Abans de les exploracions europees, van ser les variacions extremes del clima les que van intensificar enormement la guerra, almenys a les Amèriques i a la conca del Pacífic. Amb el colonialisme (no solament occidental) la dinàmica de les zones tribals es va transformar, sovint es va intensificar i, de vegades, va crear situacions de guerra entre els pobles indígenes. No es tracta aquí d'una simple qüestió de resistència, sinó d'una transformació que afecta el com i per què es barallen uns pobles amb altres. La conclusió és que aquestes situacions de contacte colonial violent se solen entendre erròniament com un estat *hobbesià* de la naturalesa.

Les guerres en regions perifèriques amb aspiracions expansionistes no es lliuren a l'atzar; segueixen guions culturals profundament arrelats i responen tant a l'organització social com a la història immediata del lloc. Un exemple paradigmàtic són els ianomami, tipificats com un poble «ferotge» per l'antropòleg Napoleon Chagnon (1968)³. La lluita dels homes per venjar els greuges o la seva lluita per les dones és coherent amb els valors locals, però en cap cas anuncia una guerra com a tal. En canvi, els interessos antagònics en l'adquisició de noves mercaderies convertides en necessitats —com les eines d'acer, per exemple— sí que actuen com un bon predictor de la guerra, de qui es convertirà en atacant i qui serà atacat. Els esmentats antagonismes del quals parlava Chagnon provoquen baralles «sobre» dones, venjança, robatoris, insults, estatus o bruixeria, però no existeix cap evidència que els ianomamis més violents siguin també els que aconsegueixin un èxit reproductiu més gran. La guerra ianomami no és darwiniana.

I les evidències creixen si ens fixem en els nostres parents propers, els ximpanzés. Fins fa poc i durant dues dècades he investigat la literatura existent i vaig descobrir que, en primatologia, se sosté com un fet que els ximpanzés mascles tendeixen de forma innata a un comportament bèl·lic, que consistiria a patrullar els límits del seu territori, passar al territori veí i, si alguns d'ells atrapen un mascle desconegut solitari, el maten. Teòricament, d'aquesta forma es redueix la competència pels recursos i les femelles.

No obstant això, després de realitzar tota la recerca que va dur com a resultat el meu llibre *Chimpanzees, War, and History: Are Men Born to Kill?* (Oxford University Press, 2023), vaig arribar a conclusions molt diferents.

2. Vegeu Fry (2012) i Fry *et al.* (2021).
3. Vegeu Ferguson (1995).

Després d'examinar tots i cadascun dels casos enregistrats de violència letal dins del seu context històric, vaig poder corroborar empíricament que l'alteració causada per l'ésser humà és la que més empeny a matar. De fet, l'assassinat intergrup al d'adults és infreqüent, i passa gairebé sempre on la violència està directament relacionada amb l'impacte humà local.

Existeix també una segona hipòtesi que afirma que els assassinats per part de ximpanzés de bebès i adults del grup que succeeixen amb freqüència són polítics, com a forma d'ostentació o venjança. En qualsevol cas, els éssers humans i els ximpanzés no poden compartir com a herència del nostre últim avantpassat comú el desig de matar perquè aquests simis no el tenen. Ells i els bonobos, com els humans, són flexibles i adaptables en les relacions socials.

No obstant això, entre la violència dels ximpanzés i la guerra humana existeixen dues diferències fonamentals que alimenten la meua teoria general de la guerra, desenvolupada fa un temps: d'una banda, la seva dimensió sistèmica i causal; i, de l'altra, la cognitiva i agencial.

Pel que fa al primer d'aquests aspectes diferenciadors –la dimensió sistèmica i causal–, en tant que materialista cultural classifiqui els fenòmens culturals en tres dimensions. La primera és la «infraestructura», és a dir, les persones com a éssers físics, incloent aquí la demografia, la tecnologia, el treball i l'ecologia. La segona és l'«estructura» o les persones com a éssers socials, amb les institucions i relacions socials, econòmiques, polítiques i militars. I la tercera, la «superestructura», és a dir, les persones com a éssers conscients, amb visions normatives del món, amb una història, símbols, creences, valors i emocions. En l'àmbit teòric, les tres dimensions citades formen una jerarquia niada de restriccions cada vegada més específiques. Aquesta estructura no delimita només els marges d'autonomia causal, sinó que també afaïçona camps d'acció concrets. Les interaccions sistèmiques i els mecanismes de retroalimentació –tant dins de cada dimensió com entre elles– generen resultats probabilístics altament sensibles a la història i les circumstàncies locals.

Aquest paradigma s'aplica a la guerra de moltes maneres. Des d'una perspectiva d'evolucionisme social, aborda els inicis de la guerra i la resposta al perquè les societats recol·lectores nòmades i igualitàries generalment no eren bel·licistes. Aplicat d'una manera holística, el paradigma explica amb exactitud com el contacte occidental va transformar alguns ianomamis, des de la seva forma de subsistència fins a la seva visió del món, fent-los semblar «ferotges». Permet, així mateix, una comparació sistemàtica a través de les cultures, com ara les conseqüències que va implicar la guerra per a tota l'Amazònia; i la relació entre la guerra i la societat en els estats antics i medievals, en comparació amb els pobles no estatals. Aquest examen posa en relleu diferències estructurals del militarisme estatal (coacció, exèrcits, logística, polítiques i institucions socials específiques que solen buscar més recursos i control). El paradigma causal és ampliable, com s'ha fet recentment, per estudiar els problemes de la masculinitat i la guerra.

L'altre aspecte de la meua teoria general –i el segon contrast essencial amb els ximpanzés– és cognitiu i agencial, i està relacionat amb les percepcions i creences dels responsables de la presa de decisions que duen a la guerra. Les decisions expressen una dualitat essencialment humana: l'interès propi pràctic de caràcter universal, i comprensions locals molt particulars. De forma egocèntrica, ambdues es refracten a través del prisma de la posició social interna: quina postura externa té sentit per a mi, tenint en compte la meua situació interna? A la guerra, com en tots els aspectes de la vida, les persones són pràctiques, però dins de poderoses restriccions normatives. Per tant, en totes les zones tribals, els patrons de guerra indígenes són pràcticament similars, però dins de mons simbòlics i morals totalment diferents. Quan la guerra sembla avantatjosa per a aquells amb influència o poders, es justifica en termes de valors culturals locals. La percepció de l'interès propi i les normes se solapen, a través del que jo anomeno «conversió moral».

Vaig adoptar aquesta perspectiva general per analitzar les guerres civils modernes, etiquetades de manera enganyosa com a ètniques o sectàries. No es tracta de costums populars o teologia, sinó de política i poder. Les vaig etiquetar amb el neologisme *identerès* (*identerest*), amb la idea d'evitar el llenguatge comú i les implicacions primordialis. El nou terme evoca la fusió complexa d'identitats i interessos, en grups d'*identerès* recentment construïts, liderats per empresaris que posen l'*identerès* al seu servei, que promouen la polarització i la violència basades en l'*identerès* per promoure els seus propis interessos. Manipulen combinacions infinitament variables d'ètnia, regió, tribu, llinatge, religió, classe, generació i gènere, i les recobreixen amb narratives històriques tòxiques plenes de greuges, invocant símbols d'identitat profundament poderosos i convertint en una arma el sentit del jo. Tenim els exemples de Iugoslàvia, Rwanda, els rohingya, Trump, Putin, etc. Parlar d'un conflicte d'*identerès* planteja una qüestió d'identitats i interessos que ha de ser contestada. Les creences reuneixen adeptes i faciliten aliances, però el combustible que impulsa les agrupacions sorgeix dels interessos locals i les lluites per la riquesa, el poder i el prestigi.

Dotze punts sobre la guerra

Per amable invitació dels editors de l'Anuari CIDOB, completo a continuació les conclusions d'aquest article amb els punts que he exposat en diversos treballs anteriors⁴, actualitzats i prescindint de la discussió i l'aplicació de cada punt a les guerres estatunidenques de la dècada del 2000, que és quan es va redactar l'article original. Aquesta presentació inclou també dos punts addicionals d'un estudi més recent sobre masculinitat i guerra⁵. Si bé aquests treballs són coherents entre si, representen enfocaments diferents per sintetitzar la meua recerca sobre la guerra, que s'exposa en els dotze punts següents.

4. Vegeu Ferguson (2008).

5. Vegeu Ferguson (2021).

1. La nostra espècie no està destinada biològicament a fer la guerra

Durant molt de temps, hi ha hagut teories que sostenen que la guerra és el resultat d'algun aspecte predeterminat del cervell o la ment humana i que, per tant, fem la guerra perquè naixem per buscar-la. Però les evidències disponibles no donen suport a aquesta teoria. Estem lluny d'explicar com i en quina mesura les variables biològiques innates afecten el comportament agressiu humà o masculí. I fins i tot si això fos cert, no està clar que això ens donés claus sobre la propensió biològica dels humans a la guerra, ja que és un procés essencialment social.

2. La guerra no és una part ineludible de l'existència social

Són moltes les regions del món, des del Pròxim Orient fins a Europa o la vall del riu Groc a la Xina, sobre les quals tenim dades fiables de segles, i fins i tot mil·lennis, sense indicis de guerra. Com a patró global, i de manera similar a altres «inícis», com el sedentarisme o l'agricultura, l'evidència suggereix una transició de societats no bèl·liques a societats bèl·liques. En aquest cas, sembla que hi ha sis *condicions prèvies* que, combinades, van fer més probable l'inici o la intensificació de la guerra: 1) l'existència sedentària, sovint després de l'aparició de l'agricultura; 2) l'augment de la densitat de població; 3) la jerarquització social; 4) el desenvolupament del comerç, especialment de béns de prestigi; 5) l'aparició de grups socials delimitats; i 6) l'existència de greus revessos ecològics. La transformació de la guerra —de fenomen esporàdic a pràctica comuna arreu del món— respon a quatre processos històrics de llarg termini. Primer, a mesura que es van generalitzar les condicions que afavoreixen el conflicte, van començar a sorgir guerres en més regions. Segon, aquests enfrontaments es van expandir gradualment a zones veïnes. Tercer, l'auge dels antics estats va projectar el militarisme cap a les seves perifèries i al llarg de les rutes comercials. I quart, l'expansió occidental des de finals del segle xv va generar o intensificar guerres a les zones de contacte amb altres cultures. Davant d'aquesta evolució, l'antropologia pot oferir una contribució positiva: deixar clar que no hi ha cap base científica per creure que un futur sense guerres sigui impossible.

3. Comprendre la guerra implica una jerarquia niada de restriccions

Com ja he avançat abans, el meu enfocament de la guerra divideix els fenòmens socioculturals en tres dimensions: la *infraestructura* defineix com es duu a terme i quins interessos la causen: el seu abast, el tipus d'armament utilitzat, la temporalització i la disponibilitat de recursos essencials. L'*estructura* especifica el patró social de la guerra: els lligams familiars per mobilitzar els homes dins dels grups en guerra i entre ells, la circulació i distribució de necessitats i objectes de valor, les estructures de decisió i els patrons d'aliança i enemistat. La *superestructura* proporciona el marc moral per lliurar la guerra i motivar els guerrers: els sistemes de valors relacionats amb la violència, les idees religioses

o màgiques emprades en els conflictes i les ideologies polítiques invocades per justificar la guerra o la pau. Aquestes tres dimensions de la vida cultural es distribueixen en capes dins d'una jerarquia niada cada cop més restrictiva. La infraestructura estableix les possibilitats per a l'estructura, i l'estructura limita la superestructura, tot i que cada nivell i subsistema té la seva pròpia autonomia.

4. La guerra expressa tant aspectes pràctics propis de tota la humanitat com valors culturalment específics

La premissa bàsica per comprendre la guerra és que és el resultat de decisions adoptades per determinades persones que persegueixen els seus propis interessos pràctics en el marc de circumstàncies materials històricament canviants. En els llargs debats que solen precedir la guerra, aquells que defensen emprendre accions converteixen els propis interessos pràctics en els valors morals més alts aplicables, recurrent, per exemple, a idees sobre la condició humana, acusacions de bruixeria, nocions sobre el deure religiós, apel·lacions a la valentia o acusacions de covardia, demandes de venjança, etc. Aquests valors comuns, profundament arrelats, s'utilitzen per justificar determinats plans i persuadir els altres. Els desitjos i les necessitats es transformen en drets i deures morals. Aquest és un procés de guerra fonamental i necessari, ja que les lluites per determinats objectius s'han de convertir en imperatius per matar altres éssers humans. Potser en la gran majoria de casos, els defensors de la guerra acaben creient-se la seva pròpia lògica. Allò que és bo per a ells esdevé allò que és *correcte*. Cada part percep l'altra com a responsable d'haver provocat la guerra.

5. La guerra modela les societats per als seus propis fins

La causalitat social de la guerra resulta sorprenentment evident quan s'estudia comparativament els estats antics i els medievals. La guerra pot fer que la terra es conreï, mentre que en altres ocasions destrueix la base de subsistència; augmenta l'èmfasi en les fronteres i el territori; incorpora més gent a la producció regulada, reclutant també mà d'obra per a grans projectes; pot reduir la població i, alhora, fomentar taxes de natalitat més altes; estructura l'educació i la formació dels nens per convertir-los en guerrers; pot transformar un paisatge amb estructures defensives i afavorir la transferència de tecnologies entre regions; condueix a la barreja de pobles i cultures; pot trencar les relacions de parentiu. La participació en la guerra pot ser un aspecte central dels sistemes d'estratificació, obrint vies per assolir un estatus social més elevat i per a la competència entre les elits. La guerra duu els exèrcits i altres institucions formals a convertir-se en actors importants dins de les societats. També pot modelar la religió perquè justifiqui la conquesta. Pot reestructurar els sistemes socials de producció i intensificar el control polític intern. La guerra pot convertir l'equilibri comercial i tributari en desequilibri, les aliances en confederacions i imperis, i altres formes d'expandir

els sistemes de dominació. Un cop una societat determinada s'adapta internament a la guerra, aquesta esdevé un recurs fàcil, més automàtic, arribant fins i tot a ser una necessitat per a la reproducció de les relacions socials existents. Els analistes han comparat sovint la guerra amb una malaltia, tanmateix l'addicció seria una analogia més encertada.

6. La guerra existeix en múltiples contextos

Estem acostumats a conceptualitzar la guerra com una contesa entre dos o més grups, però la guerra també és característica d'un sistema més ampli. L'espai entre governs està molt estructurat: per la distribució física de les poblacions i els recursos, el terreny i la seva cobertura, i els factors que afecten els desplaçaments; a través de tots els llaços socials, econòmics i polítics que unifiquen o divideixen les comunitats; per les concepcions, convencions i expectatives compartides entre adversaris sobre la guerra. Els contextos s'articulen en capes, començant pel veïnatge local i passant a les interaccions regionals i interregionals. Entre pobles comparativament igualitaris, com a les terres altes de Nova Guinea o a l'Amazònia, l'univers social efectiu es compon de comunitats veïnes de mida similar. Però amb el desenvolupament de la jerarquia social, predominen les relacions intergrupals més extenses i sovint desiguals. Amb l'ampliació de les interaccions, poden existir sistemes dins dels sistemes. Per exemple, els nombrosos caps de guerra locals de l'Europa de l'Edat del Bronze formaven part d'una vasta xarxa vinculada per la tecnologia, el comerç, el matrimoni i la ideologia, i aquest sistema era alhora part d'una esfera d'interacció més àmplia centrada a l'Orient Mitjà, que s'estenia des d'Egipte fins al sud d'Àsia i més enllà.

7. Els oponents es construeixen en el conflicte

A la guerra, hi ha d'haver una línia clara entre «nosaltres» i «ells», ja que cal saber clarament a qui s'ha de matar. Moltes teories basades en la biologia postulen que la guerra és, d'alguna forma, l'expressió d'una tendència innata a l'amistat dins del grup i l'enemistat fora d'aquest. Des d'aquest punt de vista, l'existència del grup genera el conflicte. Però és inusual, per no dir molt poc freqüent, que la guerra impliqui dos grups preexistents, i només aquests. En la pràctica, el conflicte és qui consolida els grups oposats.

La base real de l'organització dels grups en guerra varia molt segons la situació. Són variables habituals la posició dels grups en la cadena jeràrquica, des de la metròpoli urbana fins al poble rural, l'ocupació i altres indicadors de classe social, religió, idioma, casta, raça, tribu, clan, llinatge i l'accés corresponent de totes aquestes categories als seients del poder. Per aconseguir seguidors, les narratives i les històries s'elaboren apel·lant a les concepcions i les pors culturals locals, invocant símbols potents i oferint explicacions plausibles (encara que siguin falses) de desventures recents. Aquestes variables es combinen i es transformen de maneres infinites, com es fa evident en les tragèdies globals recents.

8. La guerra és una prolongació de la política domèstica per altres mitjans

La guerra involucra persones d'un bàndol que intenten matar les de l'altre. Així és com la gent sol pensar en la guerra, és a dir, com una relació entre grups. Això es percep de manera especialment clara en la teoria de les relacions internacionals, on els estats en guerra són vistos com boles de billar que xoquen sobre el feltre verd de l'anarquia, cadascuna amb interessos clars i unificats. La política interna que hi ha darrere de les decisions sobre la guerra queda relegada a la història, si és antiga, o al periodisme, si és recent. La guerra és vista com un fenomen essencialment internacional, fet que és d'una part certa i de l'altra falsa. La naturalesa mateixa de la guerra és la que distingeix entre polítiques internes i externes. En la majoria de les guerres, dins de cada unitat política hi ha diferències d'interessos, desacords sobre les accions i capacitats desiguals per influir en el curs dels esdeveniments. Fins i tot en les societats més simples, la guerra no comença amb algú tocant el tambor i tothom corrent al darrere, sinó després de llargues discussions i debats, sovint combinats amb aliances internes i compra de suports. La veritable política de la guerra és una dialèctica contínua entre allò intern i allò extern.

9. Els líders afavoreixen la guerra perquè la guerra afavoreix els líders

La major part del temps això és cert, almenys al principi. Aquest és un aspecte de la guerra com a expressió de la política interna, però mereix una atenció especial. Una de les diferències més grans entre les guerres dels estats i les dels pobles tribals és que, en els estats, les decisions sobre la guerra les prenen les elits, i els de baix es veuen obligats a obeir. En societats comparativament igualitàries, aquest poder de comandament sol estar absent. Però fins i tot en grups políticament igualitaris, hi ha líders amb els seus propis interessos que exerceixen una influència substancial sobre les decisions. Certament, els líders no sempre estan a favor de la guerra i, sovint, els convé evitar-la, però la guerra té diverses conseqüències generals que es poden utilitzar per millorar la posició d'un dirigent. Sol provocar una coalescència dels grups de manera que fa més fàcil controlar la gent. Tanmateix, les guerres no solen funcionar segons el previst, i qui inicia el conflicte pot ser derrotat o morir en l'escomesa. Lògicament, aquest resultat no s'anticipa en el moment de prendre la decisió de lluitar. En les societats modernes, les decisions a favor de la guerra impliquen una gamma complexa de posicionaments de classe, corporatius, institucionals, mediàtics i polítics. Aquest és un aspecte particularment difícil d'analitzar, ja que acostuma a romanre ocult.

10. La pau és més que l'absència de guerra

De la mateixa forma que és necessari reconceptualitzar la guerra, també convé reconceptualitzar la pau. Sovint es pensa que la pau és l'absència de guerra, i en vista dels costos humans de la guerra, potser ja n'hi hauria prou amb això. Però la recerca de Leslie Sponsel (1994), William Ury (1999), Douglas P. Fry (2006) i d'altres ha deixat molt clar que els factors que condueixen a la resolució pacífica dels conflictes són força diferents dels que condueixen a la guerra. La pau té la seva pròpia dinàmica, que inclou patrons de comportament, institucions socials i polítiques, i sistemes de valors que fomenten un tracte equitatiu i el rebuig de la violència com a mitjà acceptable per aconseguir un fi.

11. Quan existeix la guerra, el patró de gènere s'hi adapta

Totes les societats tenen patrons de comportament especialment associats a homes i dones. Sempre hi ha, per descomptat, variacions, opcions i eleccions personals. Una base fonamental de la dicotomia la trobem en la divisió social del treball. Bàsicament, les tasques socialment necessàries que són compatibles amb l'embaràs i la criança primerenca poden ser femenines; les que no ho són, es consideren masculines. Aquesta assignació laboral s'integra i es reforça de múltiples maneres a través de l'organització social i les expectatives sobre la personalitat, amb conseqüències profundes per a l'estatus social i el poder. No totes les societats tenen guerra, però quan hi ha guerra, aquesta és masculina, encara que hi hagi variacions i opcions individuals. Com a especialitat conductual particularment crítica, amb conseqüències de vida o mort, qualsevol rol de gènere s'adapta a les exigències de la guerra. Cal afegir i remarcar que, en les societats contemporànies, tant la manera de fer la guerra com els perfils de gènere en un sentit ampli estan canviant ràpidament, i l'elecció adoptada pot afectar el rumb que prengui la guerra.

12. La guerra configura la masculinitat i la masculinitat configura la guerra

Diferents tipus i pràctiques de guerra imposen diferents expectatives dels combatents. De vegades poden implicar moderació i una mena de civilitat; en altres casos, exigeixen l'exercici de la crueltat. Els nens aprenen aquestes expectatives mentre creixen. Aprenen que matar és una cosa masculina, necessària per ser un home. Les nenes aprenen que el combat no és el seu àmbit, que el seu paper consisteix a donar suport als guerrers. Aquestes expectatives no estan al marge de la resta de la vida social. La masculinitat en general es militaritza, de vegades fins a nivells tòxics, i això afecta les relacions de gènere en general. Altres expectatives del comportament masculí en la guerra poden implicar intentar resoldre o minimitzar els conflictes violents. Les expectatives normatives de masculinitat i la guerra es representen després en combat i acaben caracteritzant un patró de guerra.

Un cop consignats aquesta dotzena de factors, a manera de corol·lari, l'antropologia pot cridar l'atenció sobre els interessos dels poderosos, dissecionant la propaganda militarista i desmuntant el mite generalitzat que la guerra s'ha d'assumir perquè els humans som inherentment bel·licosos i, per tant, la guerra sempre ens acompanyarà, ja sigui per la cultura o pels gens, perquè estem programats per a ella. Un cop iniciada i integrada en els sistemes culturals, la guerra poques vegades ha desaparegut en el passat, i no hi ha indicis que ho faci en el futur. No hem de perdre, però, l'esperança, ja que tampoc no hi ha cap base científica per creure que un futur sense guerra és impossible.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Chagnon, Napoleón A. *Yanomamö. The Fierce People*. Nova York: Holt, Rineharts and Winston, 1968.
- Ferguson, R. Brian. *Yanomami Warfare: A Political History*. Santa Fe: School of American Research Press, 1995.
- Ferguson, R. Brian. «A Paradigm for the Study of War and Society», a: Raftaub, Kurt i Rosenstein, Nathan (eds.) *War and Society in the Ancient and Medieval Worlds: Asia, the Mediterranean, Europe, and Mesoamerica*. Cambridge, MA i Londres: Harvard University Press, 1999.
- Ferguson, R. Brian. «Ten Points on War». *Social Analysis*, vol. 52, n. 2 (2008), p. 32-49. DOI: doi.org/10.3167/sa.2008.520203.
- Ferguson, R. Brian. «Masculinity and War». *Current Anthropology*, vol. 62, supl. n. 23 (febrer de 2021), p. 32-49. DOI: doi.org/10.1086/711622.
- Ferguson, R. Brian. «Why War? From the Pleistocene to the Present: an Anthropological Perspective». *Public Anthropologist* n. 5 (abril de 2023), p. 1-6. DOI: doi.org/10.1163/25891715-05010001.
- Ferguson, R. Brian. *Chimpanzees, War, and History: Are Men Born to Kill?*. Nova York: Oxford University Press, 2023.
- Fry, Douglas P. *The Human Potential for Peace: An Anthropological Challenge to Assumptions about War and Violence*. Nova York: Oxford University Press, 2006.
- Fry, Douglas P. «Life Without War», *Science*, vol. 336, n. 6083 (maig de 2012), p. 879-884. DOI: doi.org/10.1126/science.12179 (en línia).
- Fry, Douglas P. et al. «Societies within peace systems avoid war and build positive intergroup relationships». *Humanities and Social Sciences Communications*, vol. 8, n. 17 (gener de 2021), p. 1-9. DOI: doi.org/10.1057/s41599-020-00692-8 (en línia).
- Sponsel, Leslie E. «The Mutual Relevance of Anthropology and Peace Studies», a: Sponsel, Leslie E. i Gregor, Thomas A. *The Anthropology of Peace and Nonviolence*. Boulder: Lynne Reiner, 1994.
- Ury, William. *Getting to Peace: Transforming Conflict at Home, at Work, and in the World*. Nova York: Viking/Penguin, 1999.